

บทที่ 1

บทนำ

1.1 บทนำ

โครงสร้างทางการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยที่เปลี่ยนไปที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือการเปลี่ยนรูปแบบการผลิตทางการเกษตรเป็น การเกษตรพันธะสัญญามากขึ้น เกษตรกรทำการเกษตรในระบบนี้ มีข้อตกลงกันระหว่างบริษัทธุรกิจการเกษตร หรือ นายหน้าที่เกี่ยวข้อง โดยมีการตกลงที่จะแบ่งปันเทคโนโลยีการผลิต ปัจจัยการผลิต ข้อมูลด้านการผลิต มีการกำหนดราคา และปริมาณรับซื้อ ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามชนิดของผลผลิต ตามปกติในการเกษตรระบบนี้ เทคโนโลยีการผลิต และตลาดเป็นของบริษัทคู่สัญญา ส่วนเกษตรกรก็เพียงแต่เรียนรู้วิธีการผลิต และเป็นผู้ผลิต ซึ่งมีทั้งแบบรับจ้างผลิต แบบประกันราคา และ แบบประกันตลาด ส่วนด้านสินเชื่อ นั้น ก็เป็นบริการเสริมที่คู่สัญญาให้บริการเพื่อเป็นการลดภาระในด้านการลงทุน ในทางทฤษฎี เกษตรพันธะสัญญาเป็นเครื่องมือสำหรับลดความเสี่ยงอย่างหนึ่ง โดยทางที่เกษตรกรสามารถมีความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีน้อยลง และมีความเสี่ยงด้านอุปสงค์ คือ ด้านการตลาดน้อยลง ส่วนทางผู้รับซื้อผลผลิต (บริษัท หรือนายหน้า) ลดความเสี่ยงด้านอุปทาน คือ ปริมาณผลผลิตลง การตกลงระหว่างเกษตรกร และ คู่สัญญา ควรเป็นไปในทางที่ทำให้ทุกฝ่ายมีผลประโยชน์ดีขึ้น แต่ในการผลิตจริง อาจไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวัง ซึ่งอาจมีหลายสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การผลิตในระบบนี้ มีนักวิจัยหลายท่าน ระบุว่ามีความเสี่ยงเพิ่มขึ้นกว่าการเกษตรแบบเดิมอาจทำให้เกษตรกรตกอยู่วงวนของหนี้สิน (บุศราและคณะ, 2549, สุเมธ, 2550) ดังนั้น การวิจัยในโครงการ “ความเสี่ยงในเกษตรพันธะสัญญา ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน: ผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย ความเชื่อมโยงต่อนโยบายสาธารณะ” จึงต้องการศึกษาการเกษตรพันธะสัญญาในประเด็นความเสี่ยงนี้ให้ละเอียดยิ่งขึ้นเพื่อสามารถกำหนดนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องให้ดีขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้ผลิต ให้พ้นจากความยากจนและหนี้สินได้ดีขึ้น ก็เป็นการพัฒนาภาคเกษตรให้มีความยั่งยืน มั่นคงต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

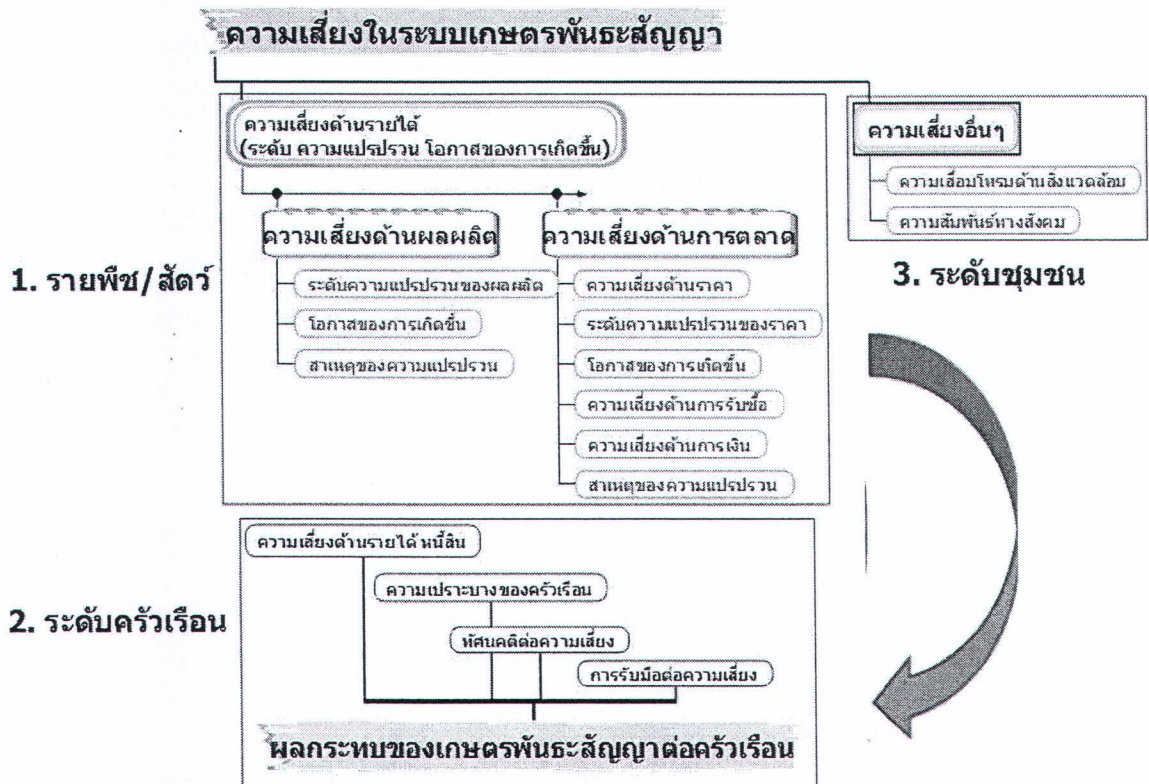
การวิจัยโครงการนี้ มีวัตถุประสงค์ของโครงการคือ

1. สสำรวจความเสี่ยงด้านรายได้ ผลผลิต การตลาด และ ความเสี่ยงด้านอื่นๆในการเกษตรพันธะสัญญาในด้านความรุนแรง โอกาสของการเกิดขึ้น และสาเหตุของความเสี่ยงเหล่านั้น ในพื้นที่ศึกษา
2. ประเมินผลกระทบของความเสี่ยงต่างๆ ในการเกษตรพันธะสัญญาที่มีต่อเกษตรกรในกลุ่มต่างๆ และชุมชนเกษตรกร โดยเน้นกลุ่มเกษตรกรที่มีความเปราะบาง (vulnerability) ที่เกิดจากปัจจัยทางคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรของครัวเรือนเกษตรกร
3. ประเมินระบบป้องกัน หรือปรับตัวกับความเสี่ยงของเกษตรกรในกลุ่มต่างๆโดยเฉพาะเกษตรกรที่มีความเปราะบาง (vulnerability)

4. หาช่องว่างด้านนโยบายสาธารณะที่สามารถปรับปรุงการดำเนินงานในการเกษตรพันธะสัญญา เพื่อประโยชน์แก่เกษตรกรโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่มีความเปราะบาง (vulnerability)

1.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ จะครอบคลุมเกษตรกรที่ทำเกษตรพันธะสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่ และ ลำพูนในการผลิต พืชและสัตว์ 11 ชนิด คือ 1. มันฝรั่ง 2. มะเขือเทศ 3. ถั่วเหลืองฝักสด 4. ข้าวโพดหวาน 5. ข้าวโพดฝักอ่อน 6. ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ 7. พริก 8. สุกกร 9. ไก่ไข่ 10. ไก่เนื้อ 11. ปลา แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย ซึ่งแบ่งการวิเคราะห์ความเสี่ยงออกเป็น 1) ระดับพืช/สัตว์ และ 2) ระดับครัวเรือน ในการวิเคราะห์รายพืช และ สัตว์ จะมีการดูความเสี่ยงด้านผลผลิต (ระดับความแปรปรวนของผลผลิต โอกาสของการเกิดขึ้น และ สาเหตุของความแปรปรวนนั้น) และ ความเสี่ยงด้านตลาด (ความเสี่ยงด้านราคา ระดับความแปรปรวนของราคา โอกาสของการเกิดขึ้น ความเสี่ยงด้านการรับซื้อ ความเสี่ยงด้านการเงิน สาเหตุของความแปรปรวน) ซึ่งจะเป็นส่วนประกอบของความเสี่ยงด้านรายได้ นอกจากนี้ ก็จะมาดูความเสี่ยงด้านอื่นๆ ประกอบ คือ ทางด้านสิ่งแวดล้อม และ ทางสังคม ในการวิเคราะห์ระดับครัวเรือน ก็จะมาดูผลกระทบของเกษตรพันธะสัญญาต่อครัวเรือนเกษตรกร จะดูทัศนคติต่อความเสี่ยง และการรับมือกับความเปราะบางของครัวเรือนที่อาจมีผลต่อการรับมือต่อเกษตรพันธะสัญญา ในขณะเดียวกัน ก็ดูผลกระทบต่อครัวเรือน ทั้งด้านรายได้ สิ่งแวดล้อม และสังคม ด้วย

รูปที่ 1.1 การวิเคราะห์ความเสี่ยงในเกษตรพันธะสัญญารายพืชหรือสัตว์ ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

1.4 สมมติฐานการวิจัย

โครงการวิจัยมีสมมติฐานการวิจัย คือ

1. การเกษตรในระบบพันธะสัญญา มีความเสี่ยงที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับชนิดของพืช สัตว์ และการดำเนินงานของบริษัทธุรกิจเกษตร ความเสี่ยงส่วนใหญ่อยู่ที่ความเสี่ยงด้านผลผลิตมากกว่าความเสี่ยงด้านราคาและตลาด
2. เกษตรกรที่มีความเปราะบางทางด้านเศรษฐกิจสังคมและทรัพยากรในการดำรงชีพจะประสบผลดีในการเกษตรระบบพันธะสัญญาน้อยกว่าเกษตรกรที่แข็งแกร่งทางเศรษฐกิจสังคมและทรัพยากรในการดำรงชีพ
3. มีนโยบายสาธารณะหลายด้านที่อาจส่งเสริมให้เกษตรกรในระบบพันธะสัญญาที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

1.5 การนำเสนอผลการวิจัยของโครงการฯ

การนำเสนอผลการวิจัยของโครงการนี้ จะได้แบ่งรายงานออกเป็น 2 เล่ม คือ

เล่ม I เป็นการนำเสนอภาพรวม รายละเอียดของรูปแบบสัญญา ความพึงพอใจของเกษตรกร เหตุผลของเกษตรกรที่เข้าร่วมในการเกษตรระบบนี้ ทศนคติของเกษตรกรต่อความเสี่ยงและต่อเกษตรพันธะสัญญา ผลกระทบของเกษตรพันธะสัญญาในด้านรายได้ ความสัมพันธ์ทางสังคม และ สิ่งแวดล้อม ผลกระทบของเกษตรพันธะสัญญากับกลุ่มเกษตรกรที่มีความเปราะบาง การปรับตัวของเกษตรกร

เล่ม II เป็นการนำเสนอผลรายพืช/ สัตว์ ประกอบด้วย ข้อตกลง และความพึงพอใจของเกษตรกร ต่อการทำเกษตรพันธะสัญญารายพืช/ สัตว์ ต้นทุน ผลตอบแทน รายได้ ความเสี่ยงด้านต้นทุน ผลตอบแทนและรายได้ ความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ โรค แมลง การปรับตัวต่อความเสี่ยง เป็นรายพืช/ สัตว์

ส่วนผลสรุปการประชุมเกษตรกร และมุมมองของบริษัทที่เกี่ยวข้อง ผลเชื่อมโยงทางนโยบาย และ บทสรุปด้านต้นทุน ความเสี่ยง และการสรุปรวม จะได้รวมอยู่ในเล่ม I

ดังนั้น ผู้อ่านควรอ่านรายงานเล่ม I เพื่อเห็นภาพทั้งหมดก่อน แล้วจึงมาหารายละเอียดเพิ่มเติมรายพืชและสัตว์ใน รายงาน เล่ม II นี้

